

Araştırma Makalesi • Research Article

Special Issue on *International Conference on Empirical Economics and Social Science (ICEESS' 18)*, 27-28 June, 2018, Bandırma, Turkey

Yerel Yönetimlerde Sosyal ve Dayanımcı Bir Hizmet Fonksiyonu Olarak Kooperatif Hizmetler

Cooperative Services as a Social and Solidarity Strengthened Service Function in Local Governments

Mehmet Burhanettin Coşkun *

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, 80000, Osmaniye/Türkiye.
ORCID: 0000-0001-7138-7669

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 10 Ağustos 2018
Düzeltilme tarihi: 28 Ağustos 2018
Kabul tarihi: 30 Ağustos 2018

Anahtar Kelimeler:

Yerel Yönetimler
Kamu Düzeni
Sosyal Dayanışma
Kooperatifçilik

ARTICLE INFO

Article history:

Received 10 August 2018
Received in revised form 28 August 2018
Accepted 30 August 2018

Keywords:

Local Managements
Public Order
Social Solidarity
Cooperatives

ÖZ

Günümüzde karşılaştığımız işsizlik, dışlanma, ekonomik şok ve krizler, sosyal bozukluklar, küresel ısınma ve gelişme zorluğu bizleri iş yapma biçimimiz ve algılarımız hakkında yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Kamu düzeninin sağlanmasında ve hizmet edinmedeki eşitliğin gerçekleşmesinde vatandaşların ihtiyaç ve beklentilerinin uygun ve insancıl şekilde kendisine en yakın aygıtlarca çözümü yerel bir çözüm ortamını gerektirmektedir. Bu çözüm ortamının oluşması için gereken kamusal ihtiyaçlar devlet-birey ilişkisinin birbirini tamamlayan sosyal ve paydaş iki değişmez öznesidir. Yerel yönetimlerin, ekonominin öncelikli aktörü olan kamusal hizmetlerinin ekonomik, hızlı ve eşit bir şekilde bireylere ulaşmasındaki konumu hareketsiz işgücü dinamiklerinin de sosyal faydayı artıracak biçimde 'kooperatif' anlayışla topluma yeniden kazanım sağlanarak uygulama yollarının ortaya çıkarılması araştırmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

ABSTRACT

Unemployment, exclusion, economic shocks and crises, social disturbances, global warming and development that we face today force us to rethink about how we do business and our perceptions. In ensuring public order and equality of service, the solution of citizens' needs and expectations in a way that is closest to them in an appropriate and humane manner requires a local solution environment. The position of local governments as the primary actor of the economy as the most economical, fast and equitable way of reaching the individuals constitutes the main point of the research to find ways to implement the unemployed labor dynamics by collecting and reaping with 'cooperative' understanding in order to increase the social benefit.

1. Giriş

Yeni çağ tartışmalarında en çok konuşulan düşüncelerin başında gelen refah toplumu ve demokrasi söylemlerinin geliştirilmesinin toplumun temel demokratik ihtiyaçları başta olmak üzere beklenti ve gereksinimlerinin hiyerarşik bir öncelikte yerine getirilmesinde yerel yönetimlerin alacağı rol önemli bir biçimde belirginleşmiştir. Sosyal anlamda gelişen hizmet sunumlarının genel olarak birey ve grupların

toplumdaki konumlarının belirlenmesine yönelik hizmetlerden başlamak üzere tüm vatandaş haklarının, yerelde katılımların, demokratik değerlerin ve kalkınmanın temel anahtarı olarak göz önünde bulundurulması ihtiyacı çok büyük yapısal ve işlevsel hamleleri gerektirmektedir.

Bir ülkenin merkez yönetimi tarafından oluşturulan temel anayasal düzenini besleyecek ve ilerletecek güç önemi gün geçtikçe artmakta olan yerel yönetimlerdir. Yerel

* Sorumlu yazar/*Corresponding author.*
e-posta: burhanettincoskun@osmaniye.edu.tr

yönetimlerin dünya üzerinde iş, çalışma alışkanlıkları, sosyal menfaat, kalkınma, asayiş ve dayanışma gibi konulardaki çözüm ortağı yeni çağın da önemli bir kalkınma öznesi haline gelen kooperatifçilik hareketleridir. Bu hareketler kolektif reflekslerin devlet eliyle düzenlenerek anayasal bir zemine yerleştirilmesi ve yerel kalkınma ajanlarının yerelde, etki alanı olan bölgelerde, ulus çapında ve evrensel olarak işletilmesinde pay sahibi olunan eylemlerdir. Ülkemizde özellikle cumhuriyet dönemi kooperatif oluşumların yaygınlaşması başta sanayileşmeyi, kalkınmayı ve sonuç olarak büyümeyi kolaylaştırmıştır. Yerel yönetimlerin demokrasi açısından gelişmesinin kalkınma yönünden önemi oldukça ciddi bir çalışma konusudur. Bu anlamda burada yerel demokrasinin katılım ile güçlenebileceğinin altı yapılan çözümlerle bir kez daha çizilecek ve dünya örnekleri incelenerek Türkiye'nin mevcut durumuna eleştirel bir çözüm önerisi geliştirilmeye özen gösterilmiştir. Bu durum karşısında siyasi çözüm önerilerinden ziyade sorunların tespit ve tahlillerinin kolaylaştırılmasında tarafsız bir biçimde hareket etmenin önemi de göz önünde bulundurulmuştur. Çözüm olarak küreselleşme uygulamalarının olumsuz etkilerinin gittikçe büyük birer sorun yumağına dönüştüğü kabul edilirse, dünya üzerinde yaşanabilecek olası krizlere odaklanamayan, kendisini ilgilendiren ekonomik, sosyal ve evrensel değerlere eklenemeyen toplumun belli kesimleri ve yanlış yönlendirilmiş sermaye bir çıkış yolu aramayı bırakarak olumsuz döngüye kapılacak ve olumsuz bir biçimde küçülmeye gidebilecektir.

Yukarıda belirtilen konuların ortak çözüm kümesinde yer alan toplumsal dayanışma düşüncesinde yerel yönetimlerin ve yerel hizmetlerin eksikliklerinin tamamlanması çalışmaları büyük bir öncelik haline gelmektedir. Buna rağmen ülkemizde kooperatifçilik konusunda bir takım eksiklik ve yanlışlıklar devam edebilmektedir. Bununla birlikte kalıcı ve sağlam bir kooperatif algısı oluşmamış, ülke sınırları içinde kooperatifçilik gelişme gösterememiştir. Kooperatifçilik geçmişi incelendiğinde Türkiye'de çoğunlukla emlak ve tarımsal bitki yetiştiriciliği alanında ilgi gören kooperatifçilik, bazı ekonomik anlamda güçlü olan devletlerde görülmekte olan sağlık, sigorta, finans vb. iş kollarında izlenmemiştir. Yerel kalkınmanın önemli bir hizmet ağının bu konularda yer etmesi ve yürütülmesinin anayasal ve yapısal olarak da yerine getirilmesi ülke kalkınmasında da etkili bir güç olacaktır.

2. Yerel Yönetimler, Sosyal Dayanışmacılık ve Kooperatifçilik

2.1. Yerel Yönetimler ve Temel Değerleri

Yerel yönetimler, belirli bir coğrafi alanı kapsayan özellikleriyle, yerelde yaşayan insanların bireysel veya bir arada yaşamaktan kaynaklanan gereksinimlerine toplumsal çözümler sunmak maksadıyla oluşturulan, kuruluşu seçimle gerçekleştirilmiş ve karar organlarına sahip, özel konularda teşkilatlanabilen, bütçesi ve personeli bulunan, merkezi yönetimle ilişkileri anayasalar ile belirlenmiş tüzel kişilerdir (Parlak ve Öktem: 2016: 20).

Günümüz yerel yönetimleri neredeyse her ülkede temelde anayasal değer ve ilkeler doğrultusunda oluşturulan birer demokratik yapıdır. Bu yapılar devletlerin bireye en yakın olduğu teşkilat yapısına sahiptirler. Bununla birlikte zaman geçtikçe gerçekten de önem derecelerinin bu şekilde

yükselmesi ciddi bir şekilde reel demokrasiye olan saygı ve isteğin çoğalmasına bağlı olarak düşünülmektedir.

Yerel yönetimler günümüzde de bu denli öncelik kazanmalarını sahip oldukları özerk demokratik kurumlar olmalarına borçludurlar. Burada özerklik diye kastedilen sosyal bir oluşumun kendisi ile ilgili bütün kuralların otonom bir anlayış ile yine yerel yönetimin kendisi tarafından saptanmış olması yahut anayasa ve kanunlarca kendisine gösterilen sınırlar içerisinde hareket edebilmesi yeteneğini taşıyor olmalarıdır (Akın, 1997: 114). Keleş (1992)'e göre tam da bu konuda özerkliği ilgilendiren iki tartışma alanı göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki yerel yönetimlerin merkezden en ufak bir müdahale olmaksızın tüm yerel işleri yürütebilmesinin kastedildiği yerel yönetim-merkezi yönetim ilişkilerinde yerel yönetimlerin kendisini kabul ettirecek bir hareket tarzı yürütme becerisidir. İkincisi ise halkın yerel yönetimlerdeki yeterli derecede temsil edilmesinin ve seçim sisteminin bu biçimde seçilenlere fırsat veren yapıda olması ve olanak sağlaması anlamını içeren yerel yönetimlerin yerel halkla olan ilişkileridir.

Yerel yönetimlerin genel sınıflandırmaları aşağıdaki gibi özetlenebilir. Keleş (1992)'in belirttiği şekliyle yerel yönetimler dört temel türde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar:

- (i) *Genel Amaçlı Yerel Yönetimler*: Yerel bir topluluğun yöresel-yerel gereksinimlerini yerine getirmekle görevlidirler. Türk, İspanyol, Rus ve Fransız Belediyeleri buna örnek olarak verilebilir.
- (ii) *Özel Amaçlı Yerel Yönetimler*: Eğitim, sağlık gibi sadece belli bir kamu hizmetinin yerinden görülmesi ile görevlendirilen birimlerdir. ABD'de okul kurulları buna örnek olarak verilebilir.
- (iii) *Temsil İlkesine Dayalı Yerel Yönetimler*: Bu tür yönetimlerin temel özelliği karar organlarının seçimle oluşmasıdır. En yaygın örnekleri belediyelerdir. Genelde iki veya üç düzeyde kurulurlar. Basamakların sayısı ülkenin nüfusu, büyüklüğü ve yerel yönetimlerin sayısı gibi faktörlere göre belirlenir.
- (iv) *Temsil İlkesine Dayanmayan Yerel Yönetimler*: Bu tür yerel yönetimler oldukça az sayıdadırlar. Organları atama yoluyla oluşmaktadır. Daha çok iç güvenlik ve posta hizmetlerinin görülmesi amacıyla oluşturulmuşlardır.

Yukarıda belirtilen yerel yönetim türlerinin dışında da uygulamada tespit edilebilen birçok yerel yönetim şekli bulunmaktadır. Ancak çoğunlukla analitik anlamda benzerlik taşımadıklarından burada söz edilmemiştir.

Yerel yönetimler bazı kolektif değerlere sahip olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu temel değerler klasik liberalizm anlayışının ilk dönemlerinde tartışılmaya başlanan düşüncelerden geliştirilen aşağıda açıklanan kavramlarla ifade edilmektedir. Bunlar;

- *Özgürlük*: Burada işaret edilen özgürlük yerel yönetim içerisinde yaşayan topluluğun özgürlüğüdür. Merkezde üretilen özgürlük kavramı, yerel yönetimler ile insanlara dağılımı sağlanmak suretiyle geliştirilip beslenmesidir. Bu yolla iktidarın ve dolayısıyla yetkinin mekân boyutunda bölüşülmesi sağlanarak egemen olanın iktidarı sınırlanmaktadır. Bu ise sonuçta, muhtemel keyfi yönetimlere karşı bireyi, grupları ve onlara ait değerlerin

korunmasını sağlamakta ve çoğulculuğu ortaya koyma bağlamında ekonomik ve siyasal gücün tekelleşmesine, yoğunlaşmasına ve özgürlüğü sınırlamasına engel olmaktadır (Parlak ve Öktem: 2016: 23).

- *Eşitlik*: Yerel yönetimlerde eşitlik katılım yoluyla yerine getirilmektedir. Yerel halkın beklenti ve gereksinimlerine karşılık kamu politikalarının gerçekleştirilmesi, halkın yerel yönetimlerin faaliyetlerine yön verebilecek biçimde ve siyasal olarak yerine getirilmektedir. Böylelikle katılım ile yerel yönetim yerel halka en uygun hizmeti sunma fırsatı elde eder (Parlak ve Öktem: 2016: 23). Bu açıdan bakıldığında Dahl (1967) da yönetime en gerçekçi katılımın ancak yerelde gerçekleşebileceğini vurgular. Bu yöntemle en demokratik yönetim şeklinin de oluşacağından söz eder.

- *Refah*: Yerel yönetim insanların beklenti ve gereksinimlerinin karşılanmasında verimli, etkin ve yerel şartlara duyarlı idari kararların alınmasını bu yönde eylemlerin gerçekleştirilmesini sağlayarak refahı artırmaktadır.

Temel olarak refah kavramının gerçekleşmesinde yerel kalkınmanın, yerel kalkınmanın oluşmasında yerel fonksiyonların ve dolayısıyla yerel halkın elde edeceği hizmetlerde katılım ve karşılıklı demokratik ortamın tesis edilmesi dünya üzerinde oldukça ibret verici hikâyeler meydana getirmektedir.

2.2. Sosyal Dayanışma Kavramı ve İlkeleri

Sözlük anlamı olarak sosyal dayanışma, “sosyal bir grubun üyelerinin his, algı, eylem ve ortak menfaat alanlarında karşılıklı olarak birbirlerine tutunması, bağlanması” olarak ifadesini bulur (TDK, 2018). Sosyolojik açıdan ise sosyal dayanışma, insan ilişkilerinin karşılıklılığına gönderme yapar (Baldwin, 1990: 817) ve topluma dâhil olduğu varsayılan bireyler için karşılıklı sorumlulukların varlığını imler. Sosyoloji literatüründe toplumsal tasarımının temel değişkenleri olarak “toplumsal dayanışma” ve iş bölümüne oldukça önemli bir yer veren yaklaşım “yapısal-işlevselci” perspektiftir. Bu yaklaşımın en önemli ismi ve kurucusu Emile Durkheim’dir. Durkheim için toplumsal idame, istikrar için “dayanışma” en önemli gereksinimdir. Ona göre bir sosyal grubun dayanışarak iş görmesinin ve bu sayede oluşan toplumsal düzenin çıkış noktası oluşturulan iş bölümüdür. Dayanışma ve iş bölümü arasındaki ilişkiyi tartıştığı Toplumsal İş bölümü adlı eserinde Durkheim, iş bölümünün, “birbirlerinden bütünüyle farklı ancak aynı bütün içindeki işleri yerine getiren birey ya da toplulukların iş konularında koordine edilmesini sağlayan istikrarlı bir düzenlemeyi” anlattığını dile getirir (Durkheim, 2006). Ona göre, iş bölümünün gerçek işlevi ise, “iki ya da daha fazla insan arasındaki bir dayanışma duygusu yaratmaktır” (Swingewood, 1998: 140). Emile Durkheim, toplumsal dayanışma ve iş bölümünü ilk kez toplumbilimin temel başlıklarından biri olarak tarif ederken, modern bir olgu olarak toplumsal dayanışmayı, topluluk içi daha arkaik sayılabilecek başka dayanışma kalıplarından ayırmak için, “mekanik” ve “organik dayanışma” türlerini tanımlar. Her iki dayanışma biçiminde de, belli bir topluluğu bir arada tutmaya yönelik kavram ve olgulardan söz edilir.

Mekanik dayanışmanın olduğu insan topluluklarında bireyler, birbirlerine benzemektedirler farklılaşma neredeyse yoktur. Bu grupların bireyleri aynı şekilde hareket ve

davranışa sahip olduklarından, birebir olarak aynı kutsal itikat ve beraberinde getirdiği ilkeleri ürettüklerinden genel olarak benzeşmektedirler. Homojen yapıda bireylerin oluşturduğu bu tip toplumlarda davranışlar tutarlı olmaktadır (Aron, 2006: 296). İnsanları bu denli birbirlerine yakın tutan olgu, tümünün benzer davranış ve eylemlerde bulunması ve yakın sorumluluklar taşınmasıdır. Bu sebeple, mekanik dayanışma özelliği olan toplumlarda bireysel eylem, hiçbir çevresel etki olmadan ortak bir karaktere dönüşmektedir. İşte bu tarz toplumlarda oluşan irade benzer niteliklerde ve ortaktır. Durkheim bu ortak iradenin özellikle o toplumda yaşayan fertlerin kolektif düşünce ve inançlarına karşılık geldiğini savunur. Bu fikir bir arada yaşayan insanların temel olarak ahlaklı bir düzlemde yaşadıklarını kolayca anlatmaktadır. Doğal olarak mekanik dayanışmanın görüldüğü insan topluluklarında kolektif irade toplum tamamını ve dolayısıyla her bireyi ilgilendirmektedir. Mekanik dayanışmada, daha çok akrabalığa, kavim içi bağlılıklara dönük yaptırımlar ve sorumluluklardan söz etmek olanaklıdır. Mekanik dayanışma modelinde, toplulukların birer parçası olan kişiler, kendilerini, benzer iş, eğitim, dinsel inanışlara vb. özetle benzer yaşam tarzına sahip başka bireylerle kaynaşma içerisinde duyarlar. İş birliği, yardımlaşma ve böylelikle de dayanışma kendiliğindedir. Organik dayanışmada ise iş birliği ya da iş bölümü simgesel kavram ve olgularla ilişkilendirilemez. Mekanik dayanışmada olduğu gibi soyut kavramların bu dayanışma modelinde yeri azalır (Durkheim, 2006: 22). Verimlilik, fayda, akılcı davranışlar ve sözleşme öne çıkar. Çünkü bu toplum tipi benzeşme ile değil farklılaşma-uzmanlaşma ve herkesin farklı iş yapmasından dolayı birbirine muhtaç olma hali ile ayırt edilir. Organik dayanışmacı toplumsal modelde özellikle çalışmak ve toplumsal gelişmeye destek vermek, verimli bir birey, yurttaş olmak, bu iş bölümünün temel gereksinimidir. Organik dayanışma, toplum olmanın gereği bir akılcılık ve çıkar ilişkisiyle de ilişkilidir.

Bu bağlamda mekanik dayanışmada yardımlaşma zaten topluluğun fitratından ileri geldiğinden, kendiliğinden var olduğu kabul edilirken, organik dayanışmada bireylerin iş birliği ve yardımlaşmaları için karşılıklı çıkarlar bağlamında sözleşmeyle belirlenmiş bir çerçevede özendirilmesi gerekir. Dolayısıyla mekanik dayanışmacı bir toplumda kişiler, akrabalık, kan bağı, birbirine benzeme, yakın ilişki, yüz yüze temas, ortak değerlerin, inançların yüceliği ve biz duygusu ile topluluk tarafından koşulsuz ve sorgusuz desteklenirler. Ortak yaşam alanı bu şekilde birlikte hareket etmeyi hem kolaylaştırır hem de zorunlu kılar. Yaşam deneyimlerinin benzeşmesi empati kurmayı da sağlar. Akrabalık ve kan bağı ile ya da yakın mekânsal paylaşım ve uzun süreli yaşam birlikteliği organize olmuş bir yapı da (familistic relations) yardımlaşma doğal olarak gelişen temel bir değerdir. Oysa organik dayanışmacı toplumlarda heterojenlik (iş bölümü), menfaat ilişkileri, bireycilik, sözleşme ve akılcılık egemen olduğu için, “yardım etmenin” de bu bağlamda bir karşılığının olması beklenir. Nitekim Dean ve Gale (1999), mekanik dayanışmaya dayalı tarım topluluklarına ya da az gelişmiş coğrafyalara dönük araştırmalarda, dilencilerin koşulsuz yardıma muhtaç kimseler olarak betimlenirken, organik dayanışmaya dayalı sanayi toplumlarında ya da gelişmiş ülkelerde dilenci ve evsizler işbölümü kapsamında değer üretmeyen kimseler olarak betimlendiğine işaret etmektedirler.

İlgili alanyazın incelendiğinde, farklı modellerin kültürel farklılıkların izlenmesinde kullandığı en temel parametrelerin başında, üretim ilişkileri, bu bağlamda iş bölümü ve sosyal dayanışma modelleri olduğu söylenebilir. Doğu ve Batı kültürleri, modern ve modern öncesi toplumlar, gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler gibi dikotomik kategorileştirmelerin ve tespit edilmeye çalışılan kültürel farklılıkların analiz birimlerinin özellikle bu üçlüye dayandırıldığı görülmektedir (Tönnies, 1957: 12). Böylelikle, bu parametrelerin birbirlerine işaret ettikleri de söylenebilir. Toplumsal iş bölümü ve dayanışma açısından açıklanması ve konumlandırılması gereken konulardan biri de “Kooperatif”tir.

2.3. Kooperatifçilik ve Yerel Kalkınma

Yerel yönetimler, organik yapısında bulunan yerel birimlerin birçok nedenle (ekonomik, sosyal, siyasal vb.) kendi dinamikleri ile yerine getiremedikleri kamu hizmetlerini ortaklaşa bir biçimde hayata geçirmek maksadıyla güçlerini birleştirmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu düşünceden yola çıkarak, ortaya çıkan yerel yönetim birlikleri kavramında toplumsal kalkınmanın oldukça değerli bir yeri olduğunu belirtmek gerekmektedir. Özet olarak ifade etmek gerekirse, yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen sosyal hizmetler ve yardımlar sosyal kalkınmanın önemli bir temel aracıdır.

Kooperatifler, hem Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) hem de Uluslararası İş Örgütü tarafından (ILO), insanların gönüllülük esasıyla ortak iktisadi, toplumsal ve kültür ile ilgili tüm ihtiyaç ve arzularını yerine getirmek için paydaşlık ve anayasal zemin üzerinden bir araya gelerek oluşturdukları girişimler olarak tanımlanır.

Uluslararası Kooperatif Birliği dünyaca kabul edilmiş yedi kooperatif ilkesini de bu tanım üzerinden belirlemiştir. Bunlar;

- (i) Gönüllüğe Dayalı ve Açık Üyelik Kanalları,
- (ii) Üyelerin Demokratik Kontrolü,
- (iii) Üyelerin İktisadi anlamda İştiraki,
- (iv) Otonom Eylemlerde bulunabilme ve özerklik,
- (v) Çalışma, Eğitim ve Bilgilendirme Araçları,
- (vi) Kooperatifler İçin Yapılan İş Birliği Düzenlemeleri,
- (vii) Toplum-odaklı Kaygılar olarak belirlenmişlerdir.

Kooperatiflere ile ilgili kuralların en çok göze çarpan özelliği, adil işleyiş ve eşitlik anlayışlarına dayanmasındaki gerekliliktir. Söz konusu iki ana düşünce ile birlikte özellikle nakit peşin satış yapmak, anapara sınırlı faiz, vb. aksiyonlar kooperatifçilik açısından işletilmesi zorunlu olan ilkelerdir denilebilir (Gündüz, 2006: 140).

Son dönemde, bireylerin çok boyutlu kaygılarını gidermek için bir araya gelebilecekleri farklı kooperatif türleri arasında gerek kooperatifçilik açısından gerekse bağlamına oturduğu dayanışma ekonomisi ya da sosyal ekonomi ölçeğinde diğerlerinden ayrılan kooperatifçilik türü ise literatürde “Yeni Kooperatifçilik” ya da “Sosyal Kooperatifçilik” adıyla anılan örgütlenme pratiğidir. Sosyal kooperatifçilik, engelliler, işsizler, göçmenler, gençler, kadınlar gibi dezavantajlı grupların istihdamları, kamu yararı gözetilmesinin öncelikli olarak ele alındığı ve devlet tarafından karşılanamayan bir takım kamusal ihtiyaçların toplumsal anlamda vatandaşları ve yerel-bölgesel-ülke

genelinde kalkınmaya yönelik alanlarda hem kamu yararına ilişkin sonuçların ortaya çıkması hem de verili düzlemde beliren “adaletsizliklerin” adaletsizliğe uğrayanlarca giderilmesi amacıyla kurulmaktadır. Yeni kooperatifçilik kategorisi altında anılan sosyal iş kooperatifleri ve sosyal işletmelerin nihai gayesi, bir şekilde iş hayatına giremeyen ya da alternatif yollar arayan insanlara bu fırsatı sağlamaktır. Sosyal firmaların öncelikli amacı kâr etmek değil, hayatlarında bir “eksik” hisseden ve tanımlayan öznelere sosyal gelişime katkı sunmak ve katılımı artırmasıdır. Bu işletmelerin temelinde genel anlamda;

- (i) Güçlendirme,
- (ii) Entegrasyon,
- (iii) Demokrasi açılımı,
- (iv) Ticari zihniyet, ilkelerinin yer aldığı söylenebilir.

Türkiye’de kooperatif düşüncesi Çevre ve Şehircilik Bakanlığının tespit ettiği şekliyle tarım ile ilgili ve tarımla ilgisi olmayan çalışmalar biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Tarım İle İlgili Olanlar: burada tüm üyelerin üretim zamanında karşılaşabilecekleri her türlü zorluk ve gereksinimin çözümü için mali destek imkânları sunulmakla birlikte gerektiğinde satış ve pazarlama anına kadar koruma vb. destek de sağlanmaktadır.

Bu kooperatifler tarım ile ilgili olarak sıkça görülen satış, sulama, su ürünleri ve pancar üreticileri şeklinde sıralanabilir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018).

Tarım İle İlgisi Olmayan Kooperatifler: Maksatları mevcut ortaklarının gereksinimlerinin karşılanması doğrultusunda kendilerine ait birikimleri başta olmak üzere çeşitli özel ve kamu kesimi kredilerinin verimli ve etkili biçimde kullanılması olan tarım dışı kooperatiflerdir.

Bu kooperatifler içerisinde sayılabilecek kooperatifler, turizm, ecza, konut, tüketim ve işyeri-yapı kooperatifleridir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018).

Bunların dışında yeni döneme ait olan ve özellikle kadınların sosyo-ekonomik gelişiminin toplumdaki yerini şekillendiren kooperatifleri ile toplumun en doğrudan ve genel ihtiyacı olan eğitim konularında yürütülen kooperatif çalışmalarının önemi gittikçe artmaktadır (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

Kooperatifler genel olarak dayanışmanın ve ortak toplumsal faydanın elde edildiği oluşumlardır. Kooperatifler bunu gerçekleştirirken paydaşlarına hisse imkânı vererek çözümde ortak karar verme yetisi ve hakları sağlarlar. Tüm bunların yanında kooperatifler çeşitli sebeplerle (ekonomik, etnik, inanç vb.) toplumda oluşan ayrımların da ortadan kalkmasına yardımcı olurlar (Çetin, 2009: 45). Bir ülkenin ekonomik, sosyal ve insani anlamda kalkınmışlığında öncül rolü bulunan kooperatiflerin bu aktif özelliği kalkınmada temel değerlerin sıralanmasında önemli bir inceleme konusu olmuştur.

Kooperatifler, sosyal dayanışmayı ve yardımlaşmayı güçlendirerek, vatandaşların ekonomik anlamda daha özgür olmalarına, aynı zamanda mevcut kaynakların daha etkin ve verimli bir biçimde kullanımına imkân verirler. Bu sayede gelir dağılımındaki dengesizliklerin ortadan kalkmasına da destek olup özellikle kırsal alanlara yeni iş kolları düşüncesini götürerek toplumun istihdam problemlerine çare olmaktadır.

Kooperatifler, ihtiyaç duyuldukları her yerde kurulabilmeleri avantajına sahip olmaları sebebiyle yoksulluğun azaltılmasında etkin bir araçtır. Ayrıca kooperatiflerin birçoğu, sosyal ve ekonomik destek sistemlerine, eğitim, sağlık, sigorta, kredi ve diğer gerekli hizmetlere erişim sağlamada önemli katkılarda bulunmaktadır (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018). Buna ek olarak kooperatifler; bireylerin, özellikle yoksul insanların, tek başlarına elde etmeleri zor olan ürünler ve hizmetler için katma değer yaratırlar (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

Kooperatifler, kriz ve belirsizlik yaratan ortamların doğurduğu olumsuz sonuçlara diğer sermaye ve piyasa hareketlerine göre çok daha dayanıklıdırlar. Ayrıca kooperatifler kriz dönemlerinde zarar görme, bozulma, kayıplar yasama ihtimalleri olan insan gruplarının, dayanıklılıklarını arttırmalarına destek vererek kesintinin çalışmalarına yardımcı olmaktadır (Çetin, 2009: 48). Kooperatifler, ortaklarına yardımcı olmak için kurulan, ekonomik ve sosyal amaç taşıyan kuruluşlar olmalarından dolayı bireysel anlamda ve ülke çapında yoksulluğun azaltılması için önemli katkılar sağlamaktadır.

Yoksulluğun önenebilmesi ve kalkınmanın önemli adımlarının atılabilmesinde Kooperatifler açısından göz önünde bulundurulması gereken katkılarında bir tanesi ekonomik kalkınmada yerel kalkınmaya olan etkisidir. Bu etki kırdan kente göçün önlenmesiyle başlar, yoksulluk, istihdam, üretim artışı ve gelir dağılımındaki adalet sağlanması gibi çok önemli ekonomik ve sosyal etkiler yaratarak ticaretin ve sosyal kalkınmanın sağlanmasına kadar devam eder.

Kooperatiflerin toplum kalkınmasına katkısı iki türde kendini göstermektedir. Öncelikle kooperatifler; amaçlarını gerçekleştirmek isterken üyelerinin menfaatlerinden yola çıkılarak toplumu meydana getiren elemanlarını, dolayısı ile de toplumu ekonomik anlamda kalkındırmış olurlar. Çünkü bütün toplumsal sınıfları gelişmezse, o bütünün unsurları tek tek gelişemez. İkinci olarak kooperatifler kooperatif bünyesinde meydana gelen sermaye fazlası yatırımlara yönlendirilmektedir. Bu yatırımlar ile işsizlik sorunu ortadan kalkacak şekilde istihdam sağlanmakta ve ülke kalkınmasına küçümsenemeyecek kadar değerli katkılar yaratılmaktadır (Aktepe, 1988: 10). Kooperatifçilik, kendisini tanımlayan tüm düşünsel eylem planlarının ve kolektif bilinç yaklaşımının yerel düzeyde kalkınma tartışmalarının çözüm kümesi olmasıyla ilgili olarak merkez yönetimlerinin de hukuki ve yapısal anlamdaki çalışmalarda öncelik verilmesi ile birçok boyutta göz önünde bulunan önemli bir başlık haline dönüşmüştür. Bir anlamda yerel kalkınmanın anahtarı da kendine önemli bir yer edinmiştir.

Kaya ve Şentürk (2007) yerel kalkınma yaklaşımının, önceleri sadece ekonomik kalkınma olarak algılandığını fakat zamanla kalkınma kavramında olduğu gibi yerel kalkınma kavramında da insan odaklılık ve sosyal politika yaklaşımlarını içeren kooperatifçilik benzeri bir kavram olduğunu benimsemişlerdir. Burada bu iki kavram arasında iç içe geçen bir somut etkileşim söz konusudur.

Dünya Bankası'nca (2013) yapılan tanıma göre, yerel kalkınma; yerel dinamiklerin harekete geçirilerek, yerel halkın fizikî, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasî alanda sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak gelişimini sağlamaktır. Daha geniş bir ifade ile yerel kalkınma; şehir,

metropolitan alan ve alt ulusal bölge olarak tanımlanan yerel halkın bütün üyelerinin hayat kalitesini iyileştiren ve ekonomik faydaları artıran sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için yerel otoritelerin, özel sektörün, kar peşinde koşmayan kurumların ve yerel halkın birlikte çalışmasıdır.

Yerel Kalkınma temel olarak sosyal anlamda belirli bir dönemi kapsayan ve tüketilmeyen kaynaklarını biriktirerek yatırım yapma şansı elde etmesine bağlıdır. Yerelde seçilmiş yöneticilerin yatırımın iktisadi ve sosyal anlamını çok iyi kavraması gerekmektedir. Bu sebeple yerel kalkınmanın en önemli konusu kaynakların doğru tespit edilerek istihdam sağlanması ve mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtımının sağlanmasıdır (Rodoplu, 2006: 4). Burada görülmektedir ki yerel kalkınmanın asli rollerinin yerine getirilmesinde sermaye ağının yerelde konumlanmasının ve yerel nüfusun beklenti ve gereksinimlerinin gerçekleşmesine yönelik mal ve hizmetlerin oluşturulmasına yönelik istihdam ve iş imkânları ile yatırımların odaklanması "kooperatifçilik" ile çok yakın bir amaç birliği sağlamaktadır. Bu sayede merkez yönetimin imkân sağladığı bu yatırım alanlarında yabancı yatırımcıların yerele çekilmesinin ve yerel sermaye ve iş gücünün artırılmasının ileriye dönük projelerin gerçekleştirilmesinde harekete geçmesi olası hale gelebilecektir.

3. Dünya'da Seçilmiş Bazı Ülkelerde Kooperatifçilik Çalışmaları

3.1. İngiltere'de Kooperatifçiliğin Ortaya Çıkışı

Kooperatifçilik hareketinin günümüz anlamında ortaya çıkışı İngiltere'de gerçekleşmiştir. 17. yüzyılda İngiltere'de çalışma koşulları son derece ilkel idi. Sermaye sahipleri işçileri çok düşük ücretlerle ve uzun sürelerle çalıştırıyordu. Çalışanların hiçbir güvencesi yoktu. Çok küçük yastaki çocukların yetersiz ücretlerle kötü koşullarda çalıştırılması olağan sayılıyordu. Çalışanları haklarını koruyacakları, kendilerini savunacakları herhangi bir kuruluşları yoktu. Karşılıklı dayanışmayı sağlayarak daha iyi yaşam koşulları elde etmek, insanca yaşayabilmek için çeşitli çözümler aranıyordu. İngiltere'deki kooperatifçilik hareketi bu ağır koşulların içinden doğmuştur. İngiltere'de kooperatifçilik hareketinde Robert Owen, Dr. William King ve Rochdale öncüleri önemli rol oynamışlardır.

3.2. Almanya'da Kooperatifçiliğin Ortaya Çıkışı

Kooperatifçiliğin öncülüğünü yapan başka bir ülke de Almanya'dır. Almanya'da ilk defa esnaf ve tarım kredi kooperatifleri ortaya çıkmıştır. Almanya'da 19. yüzyılın ilk yarısında krizlerde ve zor durumlarda tam çalıştırmayı sağlamak için bir araç olarak (yardım sandıkları, halk sandıkları, öğretim fon ve bursları gibi) kullanılmaya başlanan birbirine yardım ilkesi, sınırlı anlamda uygulamalarının gereken başarıyı sağlayamaması üzerine çok daha geniş bir çerçevede içinde (önce okullarda ve sonraları da Raiffeisen kasalarında) ele alınmıştır. Almanya'da kooperatif hareketinin iki öncüsü olmuştur: Bunlar Hermann Schultze-Delitzsch ve Frederich Raiffeisen'dir.

3.3. İsrail'de Kooperatifçiliğin Ortaya Çıkışı

Turan (1994), İsrail toplumunun iktisadi ve sosyal, hatta kültürel düzenin “kendi kendine yardım” kuruluşları olan sendikaların ve kooperatiflerin etkisi altında olduğunu söylemenin bir abartma olmayacağını vurgulamaktadır. İsrail, sosyalist sistemi benimsememiş olmasına karşın, tarım ile ilgili kooperatifçiliği son derece başarıyla yerine getiren ve büyük ölçüde sosyalist düşüncenin ilkelerine sahip bir ülkedir. İsrail kooperatifçiliğinin ve kalkınmasının temel unsuru örgütlenmiş bir iş birliğinin mevcut olmasıdır. İsrail’de özellikle siyasi hareketler ve radikal yeniliklere duyduğu gereksinimle kurulan ve İsrail’in ekonomik faaliyetlerinin yüzde 65’inin denetimini eline tutan Histadruth örgütü hem sosyalizmin hem de liberalizmin özelliklerini taşıyan bir karakterdedir. Dünyadaki diğer işçi konfederasyonlarından çok farklı bir görüntü arz eden Histadruth’a 18 yaş ve üzerinde olan kendi gördüğü iş karşılığında aldığı parayla geçimini sağlayan ve Histadruth’un kurallarına uymayı kabul eden erkek ve kadın işçiler üye olabilmektedirler. Ancak daha önce belirtildiği gibi Histadruth’un yalnızca bir işçi örgütü olmaması, aynı zamanda ekonomik alanlardaki faaliyetleri dolayısıyla da işçiler dışında;

- (i) Kooperatif üyeleri, Kibutzim ve Moshovimlerde çalışanlar,
- (ii) Serbest esnaf, tüccar ve sanatkârlar, memurlar,
- (iii) Ev kadınları da bu örgütle üye olabilirler.

Üyeler üyelik aidatlarını Histadruth’a öderler. Histadruth’a üye olanlar, örgüt içinde mesleğine ya da çalıştığı iş koluna uyan sendikaya yerleştirilir ve o sendikanın da üyesi olurlar. Histadruth’ta bulunan sendikalar özerk olmadıkları gibi, mülk edinme hakları ve bağımsız bütçeleri bulunmamaktadır.

4. Kooperatifçilik ve Türkiye

Ülkemizde Kooperatifçilik Mithat Paşa’nın hayata geçirmiş olduğu “Memleket Sandıkları” şeklinde başlamıştır. Memleket Sandıklarının ilk örnekleri 1863 yılında Osmanlı İmparatorluğunun Rumeli kesiminde yer alan Pırot (Şehirköy) adlı yerleşim yerinde görülmektedir. Daha sonraları “Memleket Sandıkları Nizamnamesi” çalışmaları adı altında tespit edilen faydalarının genişletilmesi amacıyla çalışmalara hız verilmiş ve bir uygulama politikası haline gelmiştir. Memleket Sandıklarının ülke genelinde uygulanmasına çalışılmıştır. Memleket Sandıkları sonraki dönemlerde Menafi Sandıklarına dönüşmüş ve sonuç olarak da Ziraat Bankasının kuruluşuna tüm sermayesiyle dâhil olmuştur (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

Bu gelişmeler sonrasında meydana gelen Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Birinci Dünya savaşının çıkması, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulması sonucunda Osmanlı İmparatorluğu döneminden devralınan yoğun savaş harcamalarının sonucu olarak yoksulluğun ortadan kaldırılması ve toplumsal dayanışma ile işbirliği özelliklerinin canlandırılarak ekonomik büyümeye katkı sağlaması için Büyük Önder ATATÜRK ve İNÖNÜ tarafından “Kooperatif Şirketler Kanunu” tasarısı hazırlanmış ve kooperatifçiliğin önemi hatırlatılarak toplumsal kalkınmaya ilişkin çalışmalar yürütülerek aynı

zamanda anayasa çerçevesinde bir platform oluşturulmasına özen gösterilmiştir(Hazar, 1990: 23).

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran sonrasında bu büyük krizden etkilenen ve ekonomisi çoğunlukla tarım dinamiklerine dayanan Türkiye için çözüm arama çabaları başlamıştır. Buna bağlı olarak Türkiye’de 1935 yılında 2834 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun ile 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu doğrultusunda çalışmalar başlatılmıştır. Yukarıda adı geçmeyen tüm kooperatif örgütleri için ise Türk Ticaret Kanunu esas alınmıştır. (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

1950 ve 60’lı yıllar Türkiye’de toplumsal ve ekonomik sorunların artış gösterdiği dönemdir. 1961 Anayasasıyla faaliyetleri daha somut bir anlam kazanan kooperatifçilik düşüncesinin Türkiye’de kalkınma planları ve yıllık programlar çerçevesinde düşünülen bir zemine yürütülmeye başlaması ise 1963 yılından itibaren görülmektedir. Bu dönemde özellikle 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu kapsamında ele alınan “ticaret şirketleri” bölümünün sonuna kooperatifler ile ilgili hükümler eklenmiştir (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda, kooperatiflerin kendi karakterine uygun bir kanuna ihtiyaç duymaları ve devletin bu oluşumlara verdiği değerin bir sonucu olarak uzunca bir dönem hazırlık aşamaları sonucunda 1969 yılında “Kooperatifler Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Takip eden dönemde de aynı düşünce sürdürülerek anayasanın ilgili maddesindeki (1982 Anayasası Md. 171) açık hüküm ile kooperatifçiliğin devlet tarafından çeşitli tedbirler alınarak geliştirilmesi için daha etkin karar alma niteliği kazandırılarak çalışmalar bürokratik bir zemine kavuşmuştur (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

Yukarıda söz edilen kanun doğrultusunda bir takım kooperatif aksiyonları sayısal olarak artmış, üst düzey anlamda örgütlenmeler yasal bir kimlik kazanmış ve üretim kooperatifleri, temin tevzi kooperatifleri ile ulaştırma sektöründe faaliyet gösteren kooperatifler yeni kooperatif türleri olarak hayata geçirilmiştir. Yine aynı dönemde kooperatifçiliğin geliştirilmesi maksadıyla kalkınma plan ve programlarında konu olan kooperatifçilik başlıklarına sürekli olarak değinilmiştir. Aynı zamanda kamu bürokrasisi de kooperatiflerin gelişiminde etkin bir duruma gelerek kamu organlarının da yardımıyla bir takım tarım kooperatifleri girişimleri ile endüstri tesislerini genişletmiş ve faaliyetlerin çeşitlenmesi nedeniyle kooperatiflere bağlı ticari ortaklıklar anılmaya başlanmıştır. Aynı düşünce ile gerçekleştirilen yatırımlar vb. çalışmalar bugünlerde büyüme göstermiş ticari kimlikler olarak konuşulmaya başlanmıştır (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

Küresel anlamda önemli bir düşünce akımı olarak kamuda; harcamalarda ve kamusal anlamda küçülmeye, yönetsel, siyasi ve iktisadi oluşumları özerkleştirmeye ve çoğunlukla yerelleştirmeye, planlı sabit kuralları olan iktisattan daha serbest koşullarda çeşitlilik içeren değişik finansal kesimlerin büyümesini dengeli bir ortama kavuşturmaya doğru yönelindikleri bir dönem yaşanmaktadır (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

Güncel yaşamda ekonomik, siyasi ve toplumsal ortamda kolaylıkla görülebilen bu değişiklikler kamunun sağduyu ve destekleriyle devletin olumlu adımlar atmasını da

kolaylaştırmaktadır. Özellikle katılımın güç kazandırdığı bu gelişmeler kamusal gerekliliklerin ortaya konması ve dolayısıyla erken ve etkin çözüm önerilerinin sunulmasında beliren zorunluluğa dikkat çekmektedir. Kamusal ihtiyaçlara merkezi yönetimden bağımsız olarak karşılık verebilen, kendi sorumluluk alanında anayasal bir çalışma düzlemi içerisinde çalışma imkânı bulan ve toplumsal barışı sağlayan bu dayanışma örgütleri günümüz koşullarında da kendi kendini tanımlayabilen örgütlerdir. Önemi bir kez daha uluslararası ve bölgesel kuruluşlarca ortaya konulan kooperatifler bu açıdan devletlerin önemle üzerinde durdukları konuların başında gelmeye başlamıştır (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

Küresel ekonomik krizlerin dalgalı piyasaları oluşturmasıyla birlikte Türkiye de kriz dönemlerinden elde ettiği tecrübeleri toplumsal, siyasi ve ekonomik anlamda uygulamaya koyabilmek amacıyla çoğu kamusal faaliyeti birer program dahilinde kurgulamaya özen göstererek krizlerin yıkıcı etkilerini bertaraf etmeye çalışmaktadır. Strateji temelinde oluşturulan bu programlar çeşitli kalkınma programları oluşmasına yardımcı olarak özellikle orta vadede önemli pozitif sonuçlar vermiştir. Bu düşünce ile kooperatifçiliğin yeniden güçlenmesi amacıyla “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı” (TÜKOSEP) oluşturularak programa başlanmıştır (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

TÜKOSEP yalnızca bir kamu yönetimi ve paydaşlarının çalışmalarının yer aldığı bir belge olmaktan ziyade aynı zamanda Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin sahip oldukları amaç ve vizyonların da yeniden analiz edilerek gözden geçirilmesinde ve ülkemiz için oluşabilecek fırsatların tespitinde rol almış önemli bir çalışmanın ürünüdür (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

Önemli bir reform özelliği taşıyan bu belge 2012-2106 yıllarını da kapsayan bir anlayışla mevcut görevli ve sorumlu kurumsal yapıların koordinasyonu niteliğindeki bir aksiyon planıdır. Bu plan sayesinde birçok konuda çözüm önerileri sunularak kooperatiflerin de kendi stratejilerini tekrar gözden geçirme ve dile getirme şansları oluşmuştur. (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

Yukarıda aktarılan dönem süresince kooperatifçiliğin daha büyük hedefleri gerçekleştirebilecek şekilde stratejik olarak özelliklerinin artırılmasına gidilmek suretiyle gelişme ve ilerleme sağlanması amaçlanmıştır. Eğitim çalışmalarına öncelik verilerek kurumsal yapılar oluşturulmuş ve mevcut yönetsel ve yapısal durum güçlendirilmiştir. Eksikliği tespit edilen yasal düzenlemeler tamamlanmıştır. Veri sağlayıcılar geliştirilecek öncelikle kamusal alanda güvenilir verilerin kullanımına ve paylaşımına özen gösterilmiş ve yeni kooperatif türlerinin hayata geçirilmesi maksadıyla öneriler hazırlanmıştır (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018).

Kooperatif düşüncesinin kamu yönetiminde ihtiyaç duyulan kamusal gelişmelere ve kalkınmaya yönelik mal ve hizmetlerin toplum tarafından da oluşumuna katkı sağlaması yerel yönetimlerin güçlenmesi ve daha nitelikli mal ve hizmet oluşumu sağlaması anlamına gelmektedir. Bu nitelik kazanmış mal ve hizmet her vatandaşın bireysel ya da toplumsal ihtiyaçlarına karşılık gelen ve hizmet tasarrufunu kolaylaştıran yeni kamu yönetimi meselesinin çıkış noktasıdır. Bu ise yerel kaynakların yönetim ile bağdaşarak

ürettiği kesintisiz mal ve hizmetler demektir. Kooperatif hizmetlerin bir yandan mal ve hizmet üretmesi diğer yandan da istihdama katkı sağlayarak kalkınmada önemli duruma geçmesi çok önemlidir. Kooperatifçilik ile birlikte aynı zamanda Türkiye’de uzun yıllardır gerek tüm piyasa gerekse bölgesel veya belli kesimleri ilgilendiren mal üretimi ve satışı konularında açıklık politikaları ve yasal ticari rekabet dengelerinin hakkaniyetli bir zemine kavuşması mümkün hale gelmiştir. Bu noktada ön plana çıkan ve sürdürülmesi gereken en dikkat çekici başlık yerel yönetimlere destek verecek biçimde toplumun tamamına destek veren kooperatif hareketlerin bireyin kamusal alandaki rekabet koşullarının güvence altına alınarak kamusal alanın zenginleştirilmesine yardım etmesi olmaktadır. Günümüz Türkiye’sinin yönetsel, toplumsal ve ekonomik bütünlüğünün sağlanmasında kalkınma alanları her zamankinden daha çok geniş tutulmalıdır. Kooperatifçilik dünya üzerinde öne çıkan modellerde oluşan toplumsal fayda ve kalkınma denklemlerinin bir araya gelmesi ile önemli bir değer kazanmıştır. Bu akımın ülkemizin geleceğinde birçok sorunu çözebilecek düzeye getirilmesi önemli bir kalkınma oyunudur.

5. Yerel Hizmet Sunumlarında Güncel Bir Çözüm Kümesi Olarak Kooperatif Çalışmalar

Kooperatifler insanlara çok eski dönemlerden bugüne kadar kolaylık sağlayan işleyişler ve oluşumlardır. Günümüzde bu işleyiş zeminini anayasal bir düzlem ile güçlendiren kooperatifler kalkınmanın temel anahtarı niteliğindedir. Bu nitelik ülkelerin kalkınmalarını güçlendiren, toplumsal adalet duygusunun yer aldığı dayanışma ve bütünleşme düşüncesi ile yaşam sağlanmasına yol açmakta ve refah toplumuna katkı sağlamaktadır. Kooperatifler vatandaşların yaşadığı en küçük yaşam birimlerinden ülke genelinde hesap edilen toplam milli gelir düzeyinin artışına kadar birçok konuda aktif çözümler sağlayan kuruluşlardır. Özellikle adil gelir dağılımı sağlanmasında, istihdamın kırsal alanlara yönelmesinde, göçen nüfusun önlenmesinde ve yerel kalkınmada önemli sorunlara çözüm üretmesinden ötürü toplumsal ihtiyaçlara çözüm getirmektedir.

Yerel kalkınma açısından, Türkiye’de işsizliğin azaltılması, toplumsal bütünleşme, göç eden nüfusun önüne geçilmesi ve adil gelir dağılımı konuları genel olarak kooperatifçiliğin kuvvetli yönleridir. Buna karşılık, gereksiz bürokratik engeller, kaynak yetersizliği, kooperatifçilik politikasındaki aksaklıklar, kalifiye yöneticilerin kooperatif hizmetlerde rol almaması vb. ise zayıf yönleri olarak sayılabilir. Kooperatiflerin ülkemizde gelişmesinin önünde birtakım engeller bulunmaktadır. Bunlar devamlı değişen global ve mali risk alanları, aşırı kapitalist düşüncenin kooperatifçiliğe karşı olumsuz tutumu gibi engellerdir. Bunların etki derecelerinin azaltılmasında toplumsal değerler göz önünde bulundurularak çalışmalar genişletilmektedir. Bünyelerindeki üye sayısı itibarı ile Türkiye’deki en kalabalık Sivil Toplum Örgütü olması sebebiyle her yerel yönetimin kolayca geliştirebileceği ekonomik, toplumsal ve siyasi platformlara sahip olmak kolaylaşmaktadır.

Kooperatifler yerel anlamda sağlanan çalışma ortamı ile birlikte üretim kademelerini zenginleştirecektir. Bu ise üretimin her aşamasında yerelde yaşayan insanların ekonomik anlamda fırsatlar yaşamasında olanak sağlamaktadır. Ülkemizde de birçok bölgenin gerek coğrafi

gerekse ortak bağ ve yeteneklerinden kaynaklanan çeşitli sanayi ve üretim kolları olduğunu söylemek mümkündür. Bunlara örnek olarak çay üreticileri, pamuk üreten çiftçiler, mobilya şirketleri, nakliye vb. kooperatifler verilebilir. Bölgesinde bulunduğu bu imkânları iyi değerlendirebilecek vatandaşların gelecekle ilgili herhangi bir kaygısı olmayacak ve mesleki ya da toplumsal nedenlerle yerelde yaşadığı ortamı terk etmek zorunda kalmayacaktır. Görüldüğü gibi diğer bir bakış açısıyla göçün engellenmesiyle de kırsaldan kente doğru gerçekleşen hareketlerin azaltılarak yerel kalkınmaya katkı sağlanması da oldukça önemli bir konudur. Bu sayede kentleşme politikalarının da sağlıklı işletilmesinde merkez yönetime destek olunacak yollar izlenecektir.

Yerel kalkınmanın özgün karakterleri arasında coğrafi nedenler de sayılabilir. Bu şekilde gelişme gösteren kooperatiflerin aynı zamanda yukarıda bahsedilen toplumsal menfaatin ekonomik ve kamusal anlamda güvence altına alınmasında da önemli bir anahtar konu olduğu hatırlanmalıdır. Bu anahtar rol çalışanları yasa dışı baskılardan ve fırsatçılıklardan koruyarak kaynakların uygun şekilde değerlendirilmesini ve ticaretin akış yönünün toplumun geneline doğru yapılmasını kolaylaştıracaktır. Özetlemek gerekirse kooperatifler toplumu ekonomik ve toplumsal açıdan güvence altına almak konusunda da sağlam bir dayanışma çatısı kurarak işletmektedir. Yerel yönetimlerin bu rolü destekleyen, kendi paydaşı yapan ve uygulamaları güçlendiren iş birlikleri ile zamanla iş ve meslek kollarındaki belirginleşme, uzmanlaşma, büyüme ve küresel rekabet alanlarına doğru adım atılmasında önemli çalışma alanları yaratacaktır.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Toplumun ihtiyacı olan ve hareketsiz kalmış işgücünün yerel hizmetlerin yapılmasında ekonomik, sosyal ve yönetsel açıdan yerine getirmede etkin kooperatif çalışmalarının etki alanı son dönemde kamu yönetiminde yaşanan güncel sorunların çözümleninde sağlayabileceği önemli katkıları ortaya koymak ve kırılğan iş kolları ve ekonominin yerelde güçlenmesine yönelik öneriler sunmaktır. Bu anlamda çalışmanın yerel yönetimlerin kapsadığı ekonomik, sosyal ve yönetsel katılım konusu ile kooperatifçilik ilişkisi incelenmiştir.

Kooperatifler içinde yer aldıkları bölgelere ekonomik anlamda girişim imkânları sağlayan oluşumlardır. Öncelikle serbest piyasa ekonomisinde de özerk eylem planlarına sahip üretken ve çağdaş girişim gruplarıdır. Yerelde küçük çalışma ve meslek gruplarının canlılığını sağlayarak kalkınmada önemli bir yer tutmaktadır. Bu sayede küçük ve hatta orta ölçekli işletmelerin de piyasada varlığını korumada yardımcı bir özne olmaktadır. Türkiye açısından düşünüldüğünde konunun günümüz açısından piyasa oyuncularına etki ettiği akla gelmektedir. Bu sayede hizmet sunuculara mal ve hizmet sağlamak anlamında olumlu rekabet gücü ve iş gücü piyasası dengelenebilmektedir. Özellikle yerelde oluşan rekabetin kaynakların etkin kullanımına destek vereceği uygun imkânlar sağlayabilen kooperatiflere neo-liberal piyasa koşullarında karşılaşılabilecek kriz senaryolarının kooperatifler gerek istihdam gerekse ekonomik çözüm ihtiyaçlarında faydacı olan bir role sahiptir. Bu anlamda kooperatifler toplumun mücadele ettiği yoksulluk ve işsizlik gibi kalkınma önünde yer alan engeller için bir çözüm alanı

yaratmaktadır. Kooperatifçilik, konusunda ülkemizde de yaşanan birçok sosyal ve ekonomik sorun çözüme kavuşmuştur. Mithat Paşayla önderliğinde gerçekleşen "Memleket Sandıkları" hareketi, Ziraat Bankasının kuruluşunda çok etkili olmuş, oldukça zor dönemlerin yaşandığı sıkıntılı harp ve seferberlik dönemlerinde dahi yurt dışı ihracatına devam eden TARIŞ, üretici kesimi fırsatçılara karşı korumuştur. Bu anlamda da kooperatif oluşumlar adeta demokrasi okulları olarak görülebilir. Özellikle istihdam, kalkınma ve ortak iş gücü alanları yaratmada sağladığı imkânlar sayesinde kooperatifler sosyal sermayeye katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'de son dönemlerde sosyal sermayenin tesisi ve kaynak sağlanması ile son dönemde oldukça yoğun biçimde gündemi oluşturan "ekonomik ve toplumsal anlamda kadının yeri" tartışmaları çerçevesinde, kadınlara ait yaşanmakta olan ayrımcılık ve toplumsal engellerin çözülerek özellikle kadınların iş hayatında imkân bulmalarına yönelik olarak yürütülen kadınların yer aldığı "kadın kooperatifleri" buna örnek olarak gösterilebilir.

Sonuç olarak kalkınma yolunda toplumun özellikle yerelde hareketsiz kalan bölümlerinin ve girişim gruplarının bu gayretiyle birleşen ve güçlenen çalışma ve üretkenlik başlıklarının günden güne değişen kamu hizmetlerindeki beklentilerin tamamına çabuk ve etkin çözümler getirmesi beklenmektedir. Yerel yönetimlerin çalışan kollarına ek olarak vatandaşların ekonomik ve işlevsel çalışma alanlarının gelişimi önemli hale gelmiştir. Değişik iş kollarının yönetime sağlayacağı pozitif girdiler sosyal anlamda kamusal alanın önündeki engelleri ortadan kaldıracak alternatif bir potansiyel alandır. Bu alanın kooperatifçilik ile doldurulması demokratik katılım, kalkınma ve refah konularında yerelde sunulan hizmetlerin artan önemini ve güç alanlarını genişletmektedir.

Kaynakça

- Akın, E. (1997). *Bilim ve Siyasal Sistem*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Aktepe, E. (1988). *Kooperatif İşletmeciliği*. Ankara: Semih Ofset Matbaacılık.
- Baldwin, P. (1990). *The Politics of Social Solidarity: Class Bases of European Welfare State 1875 – 1975*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Çetin, H. C. (2009). Bir Girişimcilik Örneği Olarak Kooperatifler ve Ekonomik Kalkınma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 2, 65-73.
- Dahl, R. A. (1967). *Pluralist Democracy in the United States: Conflict and Consent*. Chicago: Rand McNally.
- Dean, H., & Gale, K. (1999). Begging and the Contradictions of Citizenship. In: Dean, H. (ed.), *Begging Questions: Street-Level Economic Activity and Social Policy Failure*, (s. 13-26). Bristol: Policy Press,.
- Dünya Bankası (2013). Annual Report 2013. (Erişim: 12.05.2018), http://siteresources.worldbank.org/EXTANNREP2013/Resources/9304887-1377201212378/9305896-1377544753431/1_AnnualReport2013_EN.pdf

- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İş Bölümü*. (çev. Özer Ozankaya). İstanbul: Cem Kitabevi.
- Gündüz, A. Y. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*. Ankara: Ekin Yayınları.
- Hazar, N. (1970). *Kooperatifçilik Tarihi*. Ankara: Tarım Kredi Kooperatifleri Yardımlaşma Birliği Yayınları.
- Kaya, E., & Şentürk, H. (2007). Muhafazakâr Demokraside Yerel Yönelim Vizyonu. *Yerel Siyaset Dergisi*, 2(16).
- Keleş, R. (1992). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Parlak, B., & Öktem, M. (2016). *Türkiye'de ve Dünya'da Yerel Yönetimler, Teori ve Uygulama*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Rodoplu, G. (2006). Yerel Kalkınma. *Yerel Siyaset Dergisi*, 1(3).
- Swingewood, A. (1998). *A Short History of Sociological Thought*. Pelgrave.
- Tönnies, F. (1957), *Community and Society*. (çev. Charles Loomis). Michigan: Dover.
- Turan, K. (1994). *Kooperatifçiliğin Sosyo-Politik Yapısı*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- TDK (2018). *Büyük Türkçe Sözlük*. (Erişim: 12.05.2018), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2018). Kooperatif ve Kooperatifçiliğin Tanımı. (Erişim: 12.05.2018), <http://izmir.csb.gov.tr/kooperatif-ve-kooperatifciligin-tanimi-i-1529>
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2018). Kooperatif Nedir?. (Erişim: 12.05.2018), <http://koop.gtb.gov.tr/kooperatifler-hakkinda/kooperatif-nedir>